

BIBLIOGRAFIA

Materials de Toponímia, a cura de Vicenç Rosselló i Emili Casanova, 2 vols, 1244 pàgs, edició de COMERCIAL DENES i GENERALITAT VALENCIANA, 1995.

Amb el títol *Materials de Toponímia* (2 vols.) apareixen ara publicats els resultats del “Primer Mestratge en Toponímia” celebrat al llarg dels anys 1990 i 1991, organitzat per la Universitat de València (Departament de Geografia, ajudat pel de Filologia Catalana) amb el suport de la Generalitat Valenciana, la gestació i la posada en marxa del qual, així com els objectius i els mètodes seguits són exposats d’una manera succinta en la pròpia presentació d’aquest “Mestratge” estigué orientada vers un objectiu fonamental: la formació d’investigadors especialitzats en la normalització toponímica: propòsit que estava fonamentat en la urgent necessitat que tenien les diverses Administracions autonòmiques per tal de normalitzar la toponímia, equiparant-la així amb la realitat polític-social que es vivia en aquell moment. Amb tot, la formació de toponimistes requeria la impartició d’uns coneixements que anaven més enllà dels pròpiament filològics o geogràfics; caldria doncs, crear un curs en el qual hi hagués una interdisciplinarietat entre diverses àrees: Toponímia i Filologia, Toponímia i Geografia i Toponímia i Història. De fet, l’obra *Materials de Toponímia*, no és res més que el reexit fruit -materialitzat a través de tot un seguit de lliçons impartides per uns qualificats professors, juntament amb els interessants treballs dels alumnes matriculats- d’aquesta interdisciplinarietat.

A nivell de continguts el “Mestratge” estava dividit en sis àrees temàtiques: 1. fonts i mètodes, 2. reculls i normalització, 3. toponímia temàtica, 4. estrats toponímics, 5. conflictes i 6. estructura lingüística. Quant a la publicació, cal dir que, dissortadament, aquesta divisió temàtica no ha estat respectada i que tant les lliçons que foren impartides pels professors com els treballs dels alumnes apareixen indiscriminadament i arbitràriament exposats en els dos volums, independentment de la temàtica tractada per cadascun dels autors. D’altra banda, cal tenir present que no tots els treballs i lliçons del dit “Mestratge” apareixen en aquests dos volums, sinó que el que aquí es conté n’és només una selecció. Tot i que, com ja s’ha dit anteriorment, l’obra no ha estat estructurada seguint la classificació dels sis grans blocs temàtics del “Mestratge”, s’ha cregut oportú d’agafar com a punt de referència les dites àrees temàtiques per tal de fer el comentari -que ara emprenem- del contingut d’ambdós volums.

D’entrada, però, cal assenyalar especialment el que hom pot considerar com l’apartat d’introducció i inici de “luxe” d’aquest “Mestratge”. Es tracta de les lliçons impartides per tres grans estudiosos i especialistes, no només del món de la toponímia, sinó de l’Onomàstica en general, que amb la seva experiència d’anys d’investigació sobre el tema van donar als alumnes una àmplia visió -que ara ofereixen als lectors- sobre proble-

mes metodològics, bibliografia, així com sobre qüestions filològiques a considerar, totes elles extretes en base al seu propi treball dins d'aquest camp de coneixement. D'una part, R. Amigó amb la seva lliçó *Algunes experiències en els reculls d'onomàstica* aporta i sintetitza la seva experiència -avalada per un treball acurat i rigorós de molts anys i per una extensa bibliografia sobre el tema- a l'hora de recollir i de confeccionar els inventaris toponímics d'un lloc o d'una zona concreta i a la vegada proporciona, amb la seva contribució científica, una sòlida i valuosa base metodològica: enquestes orals, recerca de la documentació històrica més antiga, utilització de la cartografia com a font d'informació; metodologia de seguiment indispensable quan hom vol dur a terme una investigació toponímica seriosa i rigorosa. Segueix la lliçó impartida pel professor D. Kremer *Aspectos del estudio de la toponimia románica*, el qual des de la seva posició com a lingüista i romanista, fa una acurada dissertació sobre algunes consideracions interessants de caire terminològic, interpretatiu i etimològic que, de ben segur, seran de gran utilitat per a tots aquells toponimistes que vulguin apropar-se al camp de la toponímia, tant des de la vessant de la filologia com des de la història. Per acabar aquesta "introducció" el Dr. Moreu-Rey en *Tipología toponímica* fa una encertada aproximació a la problemàtica de la tipologia toponímica, posant de manifest la polèmica existent quan hom intenta "classificar" un topònim per tal de resoldre la dificultat que suposa l'haver de dilucidar en quin moment es pot considerar realment un topònim com un nom propi o en quin cas es tracta només d'un apel·latiu. L'antic dilema roman, però, sense solució.

D'altra banda, una de les premisses que es plantejaren en crear-se aquest "Mestratge", fou la realització d'un recull informatitzat dels materials aportats pels treballs dels alumnes. En aquest sentit, es féu la proposta de la creació d'una fitxa informàtica idèntica per a tothom i aquesta *Proposta d'informatització de la toponímia* a càrrec d'Aigües-Vives Pérez Piquer, és la que el lector pot trobar minuciosament explicada dins del primer volum de *Material de Toponímia*.

Dins dels sis blocs temàtics proposats pel "Mestratge" i pel que fa al primer apartat de fonts i mètodes per a l'estudi de la toponímia, cal remarcar, en primer lloc, aquells estudis que fan referència estrictament a qüestions metodològiques, com és el cas de l'aportació feta per E. Querol *La metodología en els estudis de toponímia*, en la qual l'autor dóna una àmplia visió de la historiografia de la metodologia toponímica, començant el seu recorregut històric pels estudiosos del segle XIX fins als darrers estudis realitzats en aquests últims anys. Dins de la mateixa temàtica metodològica s'han d'incloure també dos estudis que exposen dos mètodes i tipus de fonts diferents, però, alhora que són complementaris, a través dels quals hom pot apropar-se a l'estudi de la toponímia. L'un és l'estudi realitzat per J. Tort *Notes metodològiques per a un estudi de la interrelació entre toponímia i cartografia*, en el qual l'autor posa de manifest la importància de la cartografia com una de les fonts d'informació essencial per dur a terme un bon recull toponímic. De fet, i en aquest sentit -tot i que en aquest cas es tractaria de cartografia històrica i no actual-, cal citar el treball realitzat per F. Esteve i A. Benito *Els mapes del Regne de València de Tomás López (1862-1788)*. *Recull i estudi dels topònims*. L'altre tipus, l'explica X. Terrado en *La encuesta oral*, en el qual Terrado posa en relleu la importància de les enquestes orals i, sobretot, hi ha un intent per part de l'autor d'orientar el lector sobre el mètode que ha de seguir un toponimista per preparar i dur a terme aquest tipus d'enquesta. En segon lloc, cal destacar dins del mateix apartat les contribucions fetes des del punt de vista de la interrelació entre toponímia i literatura, com és el cas del treball de M.A. Vidal *Toponímia i literatura* i el de J. Andreu, G. Fuster i Felip Marí sobre *Toponímia en obres d'escriptors castellanencs de la primera meitat del segle XX*. D'altres investigacions s'han realitzat a partir dels fons històrics-documentals, ja sia de caire his-

toriogràfic, com és el cas d'*Aproximació a la toponímia de la "Crònica" de Bernat Desclot* d'A. Bodoque, o ja sia a través de documents d'arxiu com es fa palès, entre d'altres, en els treballs realitzats per J. Andreu i F. Marí *Toponímia comparativa del Castelló dels segles XVII i XVIII a la llum dels llibres de peita*, el de M.A. Cano i J. Martines *Els noms de lloc en els censals de la parròquia de Guadalest, ss.XVII i XVIII* o el de Rosa Gómez *Documentación histórica y toponímia del Alto Palancia y el Alto Mijares*.

Quant als reculls toponímics pròpiament dits, moltes han estat les aportacions fetes en aquest sentit. En general, tots ells han seguit una mateixa metodologia: enquesta oral, recull de documentació antiga i utilització de la cartografia. Aquesta metodologia, com bé ha quedat palès en els treballs que apareixen en aquesta publicació, ha permès d'obtenir reculls toponímics d'una certa rellevància. Hi són representats diversos municipis com ara Castelló, Alcàsser, Guadassuar, la Nucia, Gilet, Cincortres, Godella, Xeraco, Benetússer, Andilla, Alcubles, Atzeneta del Maestrat, així com també zones com l'Horta Vella de Sagunt, l'Albufera de València, la Baronia de Llutxent, Camp de Morvedre, la vall d'Aigües-Vives, Ribera del Xúquer.

Pel que fa a l'apartat de la normalització, cal fer esment de l'article de J. Tort *Els noms de lloc i la normalització de la llengua: l'evolució recent de la toponímia oficial a Catalunya*, en el qual l'autor, d'acord amb el títol, fa un estat de la qüestió sobre aquest polèmic tema, sobretot a nivell de la legislació vigent, tot incorporant, a més, uns exemples pràctics de l'aplicació de la dita normativa. En aquest sentit, caldria fer una especial menció dels reculls de toponímia urbana actual com la lliçó impartida per J. Miralles sobre *La revisió de la toponímia urbana. Un cas concret*, en el qual l'autor presenta el cas del poble de Montuiri a Mallorca. Altres treballs són *La toponímia urbana de Vila-real* de J. Heredia o el que tracta sobre la *Toponímia urbana de Guadassuar* de J.V. Puchol i J.E. Mut.

El següent bloc temàtic és el que posa en relació la toponímia i la geografia. Així dins de l'àrea anomenada de toponímia temàtica, restarien inclosos aquells treballs que, d'una banda, fan referència al món físic; alguns exemples d'això són els treballs de M.T. Montaña *Toponímia sotaigua, La designació dels grans rius valencians* de V.M. Rosselló, la *Toponímia marina de la Plana: senyes i talassòmics* de V. Verdegal, *Els topònims a les muntanyes sud-valencianes* de J.A. Marco, *Talassonímia de Sant Carles de la Ràpita* de M. Acsensi i un curiós però no per això menys interessant article sobre *Els colors en la toponímia* de P. Català Roca; d'altra banda, hi ha aquells estudis toponímics que anirien més lligats a qüestions tractades per la geografia humana; alguns exemples d'això són *Toponímia de camins. La vall dels Alcalans* de J. Forés i M. Acsensi o *Moviments demogràfics i canvis toponímics (ss.XVII i XVIII) al terme municipal de Catadau (la Ribera Alta)* de J. Fores, i cal fer un esment especial de l'interessant article, des del punt de vista de recull d'un tipus concret de topònims, d'E. Llobregat sobre l'*Hagiotoponímia al País Valencià*.

Dins del bloc temàtic referent als estrats toponímics, cal destacar sobretot les contribucions que endinsen el lector en el coneixement de l'aportació de l'àrab en la toponímia. Una especial menció es mereix, sens dubte, l'article de C. Barceló *La toponímia àrab*, en el qual l'autora exposa l'estreta interrelació entre llengua i toponímia en el món àrab, posant un especial èmfasi a remarcar la importància que té el fet de conèixer bé el sistema fonològic de la llengua àrab per poder arribar a tenir un bon coneixement de la toponímia d'origen àrab que encara avui hom pot trobar en el País Valencià, atesa la gran disparitat existent entre l'àrab escrit i el parlat. Un altre article que fa referència a aquest tema és el que duu el títol de *Tipus d'explotacions agràries i models d'assentaments a les illes orientals d'al-Àndalus (Illes Balears), segons la toponímia àrab i berber* d'A. Pove-

da. Quant a les possibles influències de llengües forasteres -sobretot del castellà- a l'estrat català, cal remarcar la contribució de B. Montoya *Toponímia d'estrat. El cas del català a Múrcia*, el qual, des del punt de vista del filòleg, fa un acurat estudi sobre els topònims a la Múrcia medieval, així com els de la Múrcia contemporània, per tal d'arribar a establir quina és la zona de Múrcia amb més quantitat de topònims amb uns trets lingüístics catalans clarament definits.

Dins de l'apartat de conflictes caldria incloure la important i interessant aportació feta per V.M. Rosselló sobre *Conflictos a l'hora de la normalització toponímica*, en la qual l'autor planteja temes tan polèmics i debatuts -no per això ja totalment resoltos- del dialecte versus estàndard: "tradicció" versus normativa, o la "oficialitat" dels topònims i el bilingüisme toponímic. Per la seva part, E. Casanova en la seva contribució sobre la *Toponímia d'origen castellà* exposa d'una manera clara i realista la polèmica que suscita l'existència d'aquests tipus de topònims dins del País Valencià, per acabar proposant uns criteris vers una normalització de la toponímia del País Valencià. Un altre estudi acurat i rigorós és el que presenta J.E. Gargallo amb el títol de *Topònims de frontera a la península Ibèrica: als llindars de l'àmbit lingüístic gallec-portuguès i del català-valencià*, en el qual l'autor ens demostra els paral·lelismes existents entre les realitats lingüístiques d'ambdues zones, les quals tenen com a tret comú el fet d'ésser justament terres de frontera, on la no coincidència entre la línia divisòria de la frontera lingüística i la de l'administrativa provoca tot un seguit de problemes, de vegades de difícil solució.

Quant al darrer bloc temàtic dedicat a l'estructura lingüística cal destacar la interessant contribució d'A. Briz *Sobre la sufixiació en toponímia (el caso de la Plana de Utiel)*.

Finalment, caldria remarcar per la seva especificitat intrínseca la presentació d'un treball -encara avui en curs de realització- destinat a la confecció d'un "Atlas Històric de Catalunya" (segles IX-I) exposada, en aquesta ocasió, per J. Boldó; tasca, però, que està duent a terme conjuntament amb V. Hurtado i que es pot considerar no només com un atraient projecte sobre toponímia i cartografia històrica, sinó que també cal tenir present que es tracta fonamentalment d'una eina de treball indispensable per a possibles investigacions futures, promogudes des de diferents àrees de coneixement, com la història, l'arqueologia, la filologia, etc.

Per acabar, cal agrair a tots els organitzadors i a totes les entitats l'esforç que van fer en aquell moment per tal de dur a bon terme aquest "Primer Mestratge en Toponímia", però sobretot cal que tot el col·lectiu d'estudiosos i d'interessats per l'apassionant món de la toponímia ens congratulem per l'aparició d'aquests dos volums de *Materials de Toponímia*, que tot i les seves possibles limitacions seran, sens dubte, una obra de consulta i referència obligada a l'hora d'endegar i realitzar quealsevol tipus d'estudi toponímic.

Esperança Piquer i Ferrer

Ramón AMIGÓ i ANGLÈS, *Siurana de Prades*, col. "Treballs de l'Oficina d'Onomàstica" I, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1995.

Sortit de la ploma d'un autor amb l'experiència, l'erudició i la saviesa del senyor Amigó, el llibre és el que era d'esperar" una obra pulcra, ordenada i completa sobre la geografia, els noms de lloc, els noms de persona i alguns aspectes de la història de Siurana de Prades. El títol és ben encertat: *Siurana de Prades*, sense més afegitons. Perquè, malgrat que el gruix del treball el constitueixi un recull de noms de lloc, el llibre és molt més que una arplega de topònims: és una porta que obre pas a la comprensió global de Siurana com a realitat geogràfica, humana, històrica i llegendària. I aquesta porta, com la del castell que va donar fermesa a la població, està feta de dos batents: una introducció de 64 pàgines i una llista de topònims que, tot al llarg de 258 pàgines, constitueix una anàlisi acura-

da de la vida feta paraula i arrelada fortament a la terra, una terra que custodia sol·lícitament el tresor de la identitat d'un poble. I això, introducció i llista de noms, es completa amb una valuosa relació de fonts documentals, utilíssims apèndixs i tres mapes: el primer del poble, el segon dels noms del terme caiguts en desús, el tercer dels noms actuals. Els apèndixs ordenen alfabèticament a) arbres i arbustos, b) cims, c) hisendes, d) llocs d'anomenada, e) partides de terra, f) parades i trossos de terra, g) pobles veïns, h) cognoms, i) renoms. Per fi, no podem oblidar un element molt significatiu: un pròleg que adquireix en certs moments ressonàncies poètiques, obra d'un prologuista excepcional: Albert Manent, "il·lusonat" iniciador de l'inventari onomàstic, que, per les "moltes altres obligacions i responsabilitats" (pàg. 85), decidí generosament de passar al seu amic Ramon Amigó totes les fitxes que havia reunit.

Començarem comentant les fonts de l'obra. El senyor Amigó ha pouat en les fonts orals, cercant amb afany i gairebé detectivescament uns informadors que sovint han hagut d'emigrar a altres poblacions. Els qui treballem en zones despoblades coneixem bé les dificultats amb què hom topa sovint per trobar informadors idonis. L'obra ha comptat amb l'ajut de tots aquells que era possible localitzar.

Si les fonts orals s'han hagut de cercar i aprofitar curosament, per contra les fonts escrites han rajat abundantment i variada. Entre les obres impreses hi figuren atles, cartes de poblament, llibres de fogatges, guies del país, nomenclàtors, diccionaris i obres de toponímia referides a la comarca. Entre els manuscrits hi ha llibres de baptismes datats a partir de l'any 1506, capbreus des de 1523, censals des de 1745, llibres de cort, memòries, inventaris, llevadors de rendes, llibres de misses, manuals notariais des de 1229 i un *Llibre de la Universitat*, del segle XIV, escrit en català. En ressenyar aquests documents, l'autor dóna indicacions molt precises i orientadores sobre el contingut i el valor de cada un d'ells. No sabem, però, si ha estat feta alguna gestió a l'arxiu del duc de Medinaceli, a Sevilla, on podria haver-hi documentació, per tal com Siurana es va integrar en el senyoriu d'aquest duc. Únicament ens ha desplaçat un procediment que considerem poc ortodox: en cert moment, a la pàgina 183, el senyor Amigó presenta amb la forma *Fanguessar el topònim documental *Fagesar*, datat al segle XVI, i molt honestament comenta: "Vam llegir *Fagesar*, però devia haver de dir *Fanguessar*". Essent un hàpax, el més prudent era deixar-ho com estava i no forçar una interpretació compromesa. Tanmateix, i amb el risc d'equivocar-nos, no ens en sabrem estar de dir-hi la nostra. Per què no proposar la següent proporció: *roquissar* és a *roca* com *fagessar* es a *faja*? I bé, la faja, el fruit del faig, ha estat element important altre temps, perquè amb ell s'alimentaven animals domèstics com ara el porc. Es dirà potser que no parla Amigó de l'existència de faigs en el terme. Cert, però ens parla de molts incendis forestals. No seria el primer cas d'una espècie desapareguda d'una zona. Una terra on creixen els grèvols, el teix i les falgueres és probable que hagi tingut també faigs.

Passant ara al comentari de la introducció, hem de dir que el llibre s'insereix dintre de la tradició de les millors obres de la geografia clàssica. La situació, l'extensió i els límits del terme estan ben fixats. La geografia física -orografia, hidrografia, clima, comunicacions- es descriu amb la plasticitat pròpia d'un pintor, d'un artista de la paraula. La geografia econòmica -agricultura, ramaderia, vegetació, fauna, indústria- reflecteix bé el que ha estat el medi on s'integren naturalment els topònims. La geografia humana -hàbitat, poblament, demografia- es presenta amb dades objectives i quantitatives ben ponderades. En resum, la introducció dibuixa el paisatge geogràfic sobre el qual es projectarà el "paisatge toponomàstic" (expressió que manllevem als escrits de Joan Coromines) plasmat en la part més extensa de l'obra: la llista de topònims.

Cada un dels articles del diccionari de noms de lloc té una estructura senzilla i clara.